ISSN 2591-1201 LETNIK 3 • 2019 • ŠTEVILKA 1

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

DILEME

Dileme
Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Izdajatelj in založnik
Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva
Tivolska 42, 1000 Ljubljana

Glavni urednik
dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Uredniški odbor
ddr. Igor Grdina (Slovenija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija), dr. Igor Salmič (Slovenija)

Spletni naslov
www.scnr.si

Leto izida: 2019

Redakcija te številke je bila zaključena 31. 5. 2019.

Lektoriranje in prevod povzetkov
Megamoment, d. o. o.

Oblikovanje in prelom
Inštitut Karantanija

Tisk
Nonparel, d. o. o.

Naklada
300 izvodov

Letna naročnina
25 €

Cena posamezne številke
15 €

issn 2591-1201

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

LETNIK 3 • 2019 • ŠTEVILKA 1

VSEBINA

Janez Kranjc
Lovro Šturm osemdesetletnik
7

Razprave

Andrej Naglič
Publicistična dejavnost dr. Lovra Šturma
21

Blaž Ivanc
Milan Komar in Evgen Vasiljevič Spektorski – sopotnika preskoka iz prava v filozofijo
41

Mirjam Dujo Jurjevčič
Revolucionarno nasilje na širšem cerkniškem območju 1942
65

Mateja Čoh Kladnik
Dr. Franc Klar: zdravnik in narodni poslanec pred Sodiščem slovenske narodne časti
95

Tamara Griesser Pečar
Show Trials in Slovenia: The Case of Ljubo Sirc
119

Igor Grdina
Zgodovina kot servis
147

Boštjan Kolarič
Ustavno sodišče Republike Slovenije
kot varuh človekovega dostojanstva
173

In memoriam

Tamara Griesser Pečar
Prof. Justin Stanovnik
197

Recenzije

Andrej Rahten
Janez Hladnik, Od Triglava do Andov.
V službi Cerkve in naroda. Spomini
205

Jelka Piškurić
Marta Rendla, »Kam ploveš standard?«,
Življenjska raven in socializem
213

Renato Podbersič
Davor Marijan, Rat Hrvata i Muslimana
u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.
217

R a z p r a v e

Prejeto: 13. 5. 2019
1.01 Izvirni znanstveni članek

Ddr. Igor Grdina[1]

Zgodovina kot servis[2]

Izvleček

Ob propadanju marksističnih režimov v Vzhodni Evropi so se komunisti na Slovenskem posvečali načrtom za nadaljnje uresničevanje svojih daljnosežnih ciljev. Pri tem niso pozabili na skrb za zavest o preteklosti. Med pripravami na svoj XI. kongres sta se 7. novembra 1989 na skupni seji sestala komisija za zgodovino pri Centralnem komiteju Zveze komunistov Slovenije in sekcija za ideološka vprašanja zgodovinopisja v okviru Marksističnega centra pri Centralnem komiteju Zveze komunistov Slovenije. Organa sta zavrnila taksativno navajanje napak partije v preteklosti kot nesmotrno, prav tako pa sta nasprotovala opustitvi organov, ki v stranki skrbijo za zavest o preteklosti. Avtor zapisnika s seje Božo Repe je navedel, da jih stranka potrebuje kot »servis«. Na seji so komunisti tudi oblikovali smernice za posamezna gesla Enciklopedije Slove-

1 Ddr. Igor Grdina, znanstveni svetnik, Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU, Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana, igor.grdina@zrc-sazu.si.

2 Razprava je deloma nastala kot nasledek avtorjeve zaposlenosti v okvirih Alma Mater Europaea.

nije, kar dokazuje močno političnoideološko vpletanje v delo uredništva.

KLJUČNE BESEDE: Zveza komunistov Slovenije, zgodovina, Janko Pleterski, Božo Repe, Enciklopedija Slovenije

Abstract

During the downfall of Marxist regimes in Eastern Europe, the communists in Slovenia were focused on the further implementation of their far-reaching plans. While doing so, they did not forget to maintain the conscience of the past. During the preparations for their eleventh congress, the commission for history of the Central Committee of the League of Communists of Slovenia and the Section for Ideological Questions of Historiography of the Marxist Centre of the Central Committee of the League of Communists of Slovenia had a joint meeting on 7 November 1989. Both authorities rejected the full-scale listing of the Party in the past as being unreasonable; they also opposed the discontinuation of the authorities whose purpose in the Party was to preserve the conscience of the past. Božo Repe, the author of the record of the meeting, stated that the Party needed them as a "service". At the meeting, the communists also formed guidelines for individual entries in the Encyclopaedia of Slovenia, which proves a strong political and ideological interference with the work of the editorial board.

KEY WORDS: League of Communists of Slovenia, history, Janko Pleterski, Božo Repe, Encyclopaedia of Slovenia

Tri najpomembnejša revolucionarna gibanja 20. stoletja s totalitarno ideološko osnovo[3] – internacionalistični komunizem, italijanski fašizem in nemški nacionalni socializem – so imela svoje spominske dneve v zodiakalnem znamenju škorpijona. Prvi so bistveni tok svoje tradicije povezovali s 7. novembrom 1917, dnem, ko je bila strmoglavljena pretežno socialistična začasna vlada Ruske republike pod vodstvom »tovariša« Aleksandra Fjodoroviča Kerenskega.[4] Drugi so se v času fašistične ere kolikor mogoče pompozno spominjali pohoda na Rim 28. oktobra 1922, ki je privedel do osnovanja Mussolinijevega kabineta.[5] Nemški nacionalni socialisti pa so v svoj komemorativni koledar vključili 8. november, dan, ko je leta 1923 stekla njihova prva akcija za prigrabitev oblasti. Čeprav je vladi kanclerja Gustava Stresemanna ob sodelovanju reichswehra ter bavarske in

3 Totalitarizem na tem mestu ni pojmovan le kot nasprotje liberalne demokracije, temveč predvsem kot jedro deterministične doktrine, ki z vnaprej določeno organizacijsko strukturo bivanja preoblikuje človekovo naravo mimo svobodne volje neponovljivega posameznika. To pomeni, da vizija vsakega takega načina mišljenja pripada posebnemu tipu ekskluziv(istič)ne antropologije.

4 Richard Abraham, *Alexander Kerensky. The First Love of the Revolution*, Sidgwick and Jackson, London 1987, str. 287. V drugi vladi A. F. Kerenskega, ki je sledila nekajdnevni oblasti direktorija, so bili – kakor poprej – poleg socialističnih revolucionarjev zastopani tudi marksisti menjševiki. Obe oblastni garnituri pod predsedstvom moža, ki se ga je oprijel vzdevek »prva ljubezen revolucije«, pa sta bili koaliciji, v kateri so imeli svoje predstavnike še liberalci (konstitucionalni demokrati). Nemarksistični socialist Kerenski je bil v javnosti znan kot »tovariš«. Glejte v: Boris Kolonickij, *»Tovarišč Kerenskij«. Antimonarhičeskaja revoljucija i formirovanie kul'ta »voždja naroda«. Mart–Ijun' 1917 goda*, Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie, 2017.

5 O fašističnem memorialnem in prazničnem koledarju glejte v: Richard J. B. Bosworth, *Mussolini's Italy. Life under the Dictatorship*, Allen Lane, London 2005, str. 201, 202.

državne policije poskus prevrata uspelo zatreti,[6] je bilo tedanje dogajanje za Hitlerja ter njegove pristaše in zaveznike izjemno pomemben mejnik. Prevzem oblasti deset let pozneje – 30. januarja 1933 – se je štel za nekakšno nadgradnjo ponesrečenega puča v münchenski pivnici. Nacionalni socialisti so res spremenili strategijo svojega boja, ne pa tudi njegovih ciljev. Zato so v obdobju tretjega rajha veliko pozornost namenjali kultu »starih borcev«.[7] Kakor internacionalni komunisti[8] in italijanski fašisti tudi oni niso nasprotovali samo parlamentarnemu ustavnemu ustroju državne ureditve in ločevanju različnih vej oblasti – Montesquieu si je tak red zamislil, ker je želel preprečiti despotijo –, temveč tudi antropološki koncepciji v svobodi razvijajoče in spreminjajoče se osebnosti.

Medtem ko so italijanski fašisti in nemški nacionalni socialisti ob porazu v drugi svetovni vojni svoje spominske dneve v znamenju škorpijona izgubili – odprava njihovega memo-

6 Heinrich August Winkler, *Weimar 1918–1933. Die Geschichte der ersten deutschen Demokratie*, Verlag C. H. Beck, München 1998, 234, 235; Hans Mommsen, *Die verspielte Freiheit. Aufsteig und Untergang der Weimarer Republik, Propilläen*, Berlin 2018, str. 216, 217.

7 Volker Ullrich, *Hitler. A Biography. Volume I. Ascent*, The Bodley Head, London 2016, str. 523.

8 Nekateri misleci s seznama totalitarizmov brišejo Marxov komunizem. Med njimi so tudi taki, ki nanj brez težav uvrščajo stalinizem in nekatere socialistične sisteme v Aziji. Glejte v: Enzo Traverso, *The New Faces of Fascism and the Far Right*, Verso, London, New York, 2019, str. 182. Toda zagovorniki tovrstnega razumevanja totalitarizma – tudi zgodovinarji so med njimi – spregledujejo, da zaželeno končno stanje človeka v okviru Marxovega komunizma ni neomejeno kraljestvo svobode, saj so bile na poti do njega uničene velike skupine ljudi zaradi svojega mišljenja ali položaja v svetu. Celo matematika, ki operira z logiko brez kakršnih koli dodatkov, se je medtem s Kurtom Gödelom prikopala do spoznanja, da izhodišče zaznamuje vse poznejše premike. Marksistični komunizem se že na poti svojega samouresničevanja, ki ga ni brez diktature proletariata, onemogoča kot netotalitarizem.

rialnega koledarja je bila pomemben del detotalitarizacijskih procesov v osrčju Evrope in na Apeninskem polotoku –, so v deželah, ki so jim zavladali komunisti, zdaj bolj, zdaj manj očitno obeleževali Leninovo uzurpacijo, in to ne glede na notranje prelome in medsebojne prepire. Tako je bilo tudi v Jugoslaviji pod vodstvom maršala Tita in njegovih dedičev, ki niso niti pomislili, da bi vsaj v nekaterih predelih lahko vladali celo v primeru opustitve diktatorskega temelja oblasti.[9] Dejansko se niso zavedali, kako zelo jim je uspelo uveljaviti lastno koncepcijo antropologije in pri svojih pristaših dati v oklepaj univerzalistično moralo in etiko.

V Ljubljani so organizirani komunisti obletnico zloma oblasti začasne vlade Ruske republike, ki je v mitologiji revolucionarnih marksistov sčasoma dobil ime oktobrska revolucija,[10] leta 1989 obeležili na prav poseben način. Niso praznovali, temveč snovali, kako bodo delovali v prihodnosti. Sedmega novembra tistega leta so se namreč v prostorih Centralnega komiteja (CK) Zveze komunistov Slovenije (ZKS) sestali partijski tovariši, ki jim je bila naložena skrb za zavest o preteklosti.[11] Njihova odgovornost je bila zelo velika.

9 Na to je odločilno vplivala njihova zvestoba konceptu diktature proletariata. Komunisti so priznavali univerzalno veljavnost obrazca pridobitve oblasti in njene ohranitve z zatiranjem velikih skupin prebivalstva in kritičnih posameznikov. Zato tudi niso bili voljni priznati brezmejne veljavnosti moralnih in etičnih načel. V Jugoslaviji so za eno od oblik diktature proletariata šteli samoupravljanje. O slednjem je prav zato mogoče govoriti kot o totalitarizmu.

10 Boris Kolonickij, *Revoljucija 1917 goda*, Eksmo, Moskva 2018, str. 96–127.

11 V Sloveniji se je obeleževanje obletnice oktobrskega prevrata skozi čas spreminjalo, vendar se je zdel 7. november 1917 komunistom in njihovim sopotnikom vseskozi pomemben. Leta 1967 so ta zgodovinski datum, denimo, počastili celo v Mestnem gledališču ljubljanskem z uprizoritvijo tedaj še sveže novitete Petra Weisa *Gesang vom lusitanischen Popanz*. Glejte v: »Repertoar. Pesem o luzitanskem strašilu«, dosegljivo v svetov-

Leto 1989. je bilo za komuniste prenapolnjeno s tegobami: drug za drugim so se sesedali tako njihovi ortodoksni kakor reformni režimi v Vzhodni Evropi.[12] V drugih delih sveta so se za oblastnim krmilom ohranile le tiste partije, ki so – kakor kitajska – resno vzele opozorilo Karla Marxa, da samo zahodni produkcijski način omogoča razvoj,[13] torej tudi spremembe v skladu z njegovo vizijo zgodovine, ali pa one, ki so se zaprle pred kakršnimi koli vplivi iz tujine. A slednje je implicitno pomenilo odpoved univerzalni in mesijanski vlogi organizacije, ki udejanja komunistično ideologijo. V planiranje zagledane partije, ki so vse od svoje polastitve oblasti tekmovale z vodilnimi strankami dežel, v katerih je gospodarsko uspešnost določal trg, kratko malo niso mogle priznati, da se v okviru socialistične koncepcije oblasti ne da zares uveljaviti zahodnega produkcijskega načina, hkrati pa jim je kompetitivnost onemogočala izstop iz primerjav z drug(ačn)imi. Gospodovanje sedanjosti nad preteklostjo, ki ga je v drugem poglavju napovedoval Komunistični manifest, je tu in tam pač zadelo ob svoje meje. Revolucionarni marksisti na Slovenskem pa so 7. novembra 1989 kovali načrte, kako bodo še naprej obvladovali zgodovino. Medtem ko so v Sovjetski zvezi reformistični voditelji – zlasti Aleksander Nikolajevič Jakovljev – prišli do sklepa, da bo treba opustiti totalitarni koncept oblasti, če hočejo deželo, ki ji naravnavajo kompas, rešiti pred drsenjem v čedalje hujša protislovja, katerih razplet bi nekoč lahko prinesel celo novo prelivanje

nem spletu na naslovu http://repertoar.sigledal.org/predstava/7574, 11. 5. 2019.

12 Kriza je neposredno vodila le k sesedanju reformnih komunističnih režimov; ortodoksne – kakor tistega v Vzhodni Nemčiji – pa je agonija zajela predvsem zato, ker so bili sistemsko povezani s prvimi v okviru bloka marksističnih držav.

13 Lutfi Sunar, *Marx and Weber on Oriental Societies. In the Shadow of Western Modernity*, Routledge, London, New York 2016, str. 43–47.

krvi,[14] so si revolucionarni marksisti v Ljubljani razbijali glavo s problemom ohranitve čim bolj nedotaknjenih struktur moči in mentalitete v naglo spreminjajočih se razmerah. Predrugačevanje bi se moralo razviti v dialektični sinonim za isto.

Komunisti so imeli na Slovenskem v letu propada vzhodnoevropskih marksističnih režimov za seboj že dolgoletno prakso absolutističnega gospodarjenja nad preteklostjo. Brez njihove avtorizacije se spomin v javnosti ni smel dotakniti ničesar. To je dokazovalo sámo jedro oficialnega – tj. skozi šole, memorialni koledar in sporočilnost spomenikov razširjanega – lokalnozgodovinskega narativa, ki se je s časom spreminjalo v skladu s trenutnimi potrebami njihove oblasti. Maršal Tito in njegovi privrženci, ki neposredno po drugi svetovni vojni niso bili sateliti, temveč mlajši partnerji generalisima Stalina in moskovskega politbiroja,[15] so si lahko privoščili podobne piruete kakor sovjetski voditelji pri izbrisovanju ljudi in pojavov iz spomina sodobnikov in prihajajočih generacij.[16] Janko Pleterski, ki je bil eden najčvrstejših stebrov revolucionarnega marksizma na filozofski fakulteti ljubljanske univerze,[17] je tako

14 Richard Pipes, *Alexander Yakovlev. The Man Whose Ideas Delivered Russia from Communism*, Northern Illinois University Press, DeKalb, 2016, str. 29.

15 John Lukacs, *A New History of the Cold War*, Anchor Books, New York 1966, str. 74.

16 Taka usoda je na Slovenskem doletela pesnika Frana Albrehta, ki po svoji smrti leta 1963 ni bil več navajan med udeleženci ustanovnega sestanka Protiimperialistične fronte. Glejte v: Dimitrij Rupel, *Slovenski intelektualci. Od vojaške do civilne družbe*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1989, str. 219, 220. Prav tako je v Jugoslaviji vodja režima mogel postati večkratni narodni heroj, po drugi strani pa se je dalo ta naziv njegovim (trenutnim) nasprotnikom celo odvzeti. Slednje je doletelo Milovana Djilasa. Glejte v: Milovan Djilas, *Vlast i pobuna*, Književne novine, Beograd 1991, str. 309.

17 Pleterski je tako celo na decimalko natančno izračunal delež komunistov

v svojem reprezentativnem delu Narodi, Jugoslavija, revolucija – luč sveta je leta 1985 najprej zagledalo v srbohrvaščini – zapisal: »*Imenovanje jugoslovanske revolucije se je po [drugi svetovni] vojni spreminjalo. V začetku nismo govorili o revoluciji, temveč o ‚narodnoosvobodilnem boju (vojni)' in njegovih pridobitvah, o resnični ljudski oblasti, o bratstvu in enotnosti narodov Jugoslavije, izraženem v federativni ureditvi. Na petem kongresu KPJ (1948) je Tito izrazil, da je bilo treba po koncu vojne ‚do konca uresničiti pridobitve osvobodilnega boja jugoslovanskih narodov'. Ta boj je označil za revolucionaren. V njem se je ‚buržoazni razred v Jugoslaviji diskreditiral pred ljudstvom zaradi svoje nesposobnosti in izdajstva med vojno', še več, ‚izgubil je bitko tudi v oboroženem boju proti ljudstvu', kjerkoli so se njegove oborožene formacije ‚pojavile skupaj z okupatorji ali ko so same napadale naše sile'. Tito je potem rekel: ‚V tem je bilo torej bistvo boja narodov Jugoslavije na čelu z delavskim razredom v procesu boja proti okupatorjem.' Med pripravami za prvo petletko (1947) je že bil izrecno govor o graditvi socializma v Jugoslaviji, kadar pa se je omenjala revolucija v Jugoslaviji, smo jo označevali za ‚ljudsko'. V želji in prizadevanjih za lažjo obrambo pred političnim in idejnim pritiskom Informbiroja smo opustili zgodovinska imena in začeli jugoslovansko revolucijo imenovati v skladu z njenimi družbenimi osnovami in spremembami, ki so peljale v socializem. Revolucijo smo kot zgodovinski dogodek*

na posameznih oddelkih filozofske fakultete ljubljanske univerze. Pri tem kot vesten statistik ni pozabil zabeležiti kritičnega datuma; podatki so veljali za 31. maj 1976. Glejte reprodukcijo njegovega lastnoročno spisanega dokumenta v: György Karsai, Gábor Klaniczay, David Movrin, Erżbieta Olechowska (izd.), *Classics and Communism. Greek and Latin behind the Iron Curtain*, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Collegium Budapest Institute for Advanced Studies, Faculty of »Artes Liberales«, University of Warsaw, Ljubljana, Budimpešta, Varšava 2013, str. 467.

začeli imenovati socialistična. Začeli smo postavljati spomenike borcem, ki so padli, zdaj ne več v ‚narodnoosvobodilnem boju' proti fašističnim okupatorjem in njihovim hlapcem, temveč v ‚socialistični revoluciji'. Povsem logično je bila tudi narodna izdaja iz reakcionarnih, protirevolucionarnih pobud ‚očiščena' v ‚protirevolucijo'. Partizani in izdajalci so bili s takšnim besednjakom postavljeni v enakopraven položaj sprtih političnih strani v ‚normalni' državljanski vojni. Revolucija in protirevolucija v Jugoslaviji – to je zdaj najbolj priljubljeno označevanje dogajanja na ozemlju Jugoslavije v letih od 1941 do 1945.«[18]

Pleterski je potem diskurzivni revizionizem tovarišev, katerega vir je najdeval v zunanjepolitični potrebi jugoslovanskega komunističnega režima, dovolj ostro kritiziral.[19] Pri tem je bil tako radikalen, da je posredno izražal nezadovoljstvo celo nad implikacijami besed maršala Tita, ki je odkrito priznal, da je šlo v Jugoslaviji med drugo svetovno vojno tudi za državljanski spopad, saj je leta 1948, na petem kongresu partije, kjer je razkril revolucionarni značaj čet pod svojim poveljstvom, povedal, da so včasih oborožene formacije »buržoaznega razreda« same – torej ne zgolj v spregi z okupatorjem in njegovimi pomagači – »napadale« proletarske sile. Pleterski je nekoliko shematično, vendar v osnovi točno povzel s strani oblasti avtorizirane revizije diskurza in narativa o dogajanju med letoma 1941 in 1945 na ozemlju med Benečijo in Ohridom. Vendar pa je pri tem pravzaprav šlo le za kritiko rabe jezika, ne pa vsega tistega, kar je ta označeval. Pleterski je namreč v knjigi Narodi, Jugoslavija, revolucija poudaril: »*Revolucija, to je bil v vsakem obdobju strateški cilj KPJ. To je bil njen strateški cilj tudi v trenutku, ko je jugoslovanske narode poklicala v boj proti okupatorju. Bistvena*

18 Janko Pleterski, *Narodi, Jugoslavija, revolucija*, Komunist, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1986, str. 405.

19 Pleterski, *Narodi, Jugoslavija, revolucija*, str. 405, 406.

sprememba [glede na prejšnje obdobje delovanja partijske organizacije] je bila v tem, da ta klic tokrat ni ostal osamljen, kot tisti leta 1929. Kot revolucionarna stranka se je KPJ dobro znašla v novih okoliščinah razkosanja in fašistične okupacije Jugoslavije. Načeloma pa njena politika ni bila nova.«[20]

Po mnenju Janka Pleterskega bi bilo treba vztrajati pri označevanju, ki je prevladovalo med drugo svetovno vojno, čeprav je to dejansko bilo le besedna mimikrija za revolucijo. V vsebinskem smislu je po njegovi sodbi, kakor je videti iz drugega citata, tudi v letih 1941–1945 na strateškem nivoju vsekakor šlo zanjo. Komunistična partija se je pač, kot je dal vedeti Pleterski, »dobro znašla«. To seveda velja tudi za njen diskurz.

A načelna kritika Janka Pleterskega, ki je zadevala zgodovinarsko servisiranje dnevne politike,[21] na Slovenskem ni pognala globljih korenin. Znotrajpartijski ugovori takemu ravnanju so dejansko mogli biti dani v oklepaj z načelom demokratičnega centralizma, ki je zavezoval tudi o preteklosti pišoče komuniste. Do polnega izraza je tako stališče prišlo tudi na izjemno pomembnem sestanku revolucionarnih marksistov 7. novembra 1989 v prostorih CK ZKS. Vabila zanjo so dobili člani dveh organov, ki sta bdela nad zavestjo o preteklosti. Komisija za zgodovino partije, ki je bila nazadnje organ Predsedstva CK ZKS, je imela tedaj svojo 10. sejo. Drugi organ je deloval kot

20 Pleterski, *Narodi, Jugoslavija, revolucija*, str. 295.

21 Janko Pleterski ni bil zagovornik neodvisne zgodovine kot enega temeljnih načinov spoznavanja sveta, temveč vnet promotor preučevanja preteklosti v ideološkem korzetu historičnega materializma. Ni se torej upiral politični determiniranosti, temveč zgolj nekaterim njenim dnevnim izrastkom. Zgodovino je razumel le kot eno od mnogih angažiranih družbenih ved. Njegovi nazori o koncepciji stroke so kratko predstavljeni v: Janko Pleterski, *Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju*, Založba Obzorja, Maribor 1981, str. 421–427.

del Marksističnega centra (MC); v njem je imel status sekcije. Bil je navezan na CK ZKS kot celoto, imel pa je svojo 5. sejo.

Ni si težko predstavljati, kako ambivalentno so se na tisti zanje praznični torek počutili ljudje, ki so v komunistični ideologiji našli svoj politični kompas ter so se z vso resolutnostjo trudili za to, da bi bilo enako tudi z vsemi drugimi prebivalci Slovenije. Po eni strani jih je moralo skrbeti zaradi propadanja revolucionarnih marksističnih režimov v Vzhodni Evropi, po drugi pa so verjetno bili tudi polni upanja, saj so se njihove misli vrtele okoli strategije preživetja zgodovinskega narativa, ki so ga avtorizirali partijski prvaki, in nadaljnjega zagotavljanja pogojev za diseminacijo že večkrat revidiranih pogledov vodilnih tovarišev. Prekaljeni revolucionarni praktiki so se na sestanku namreč srečevali z mladimi močmi, ki bodo izpolnile veliko nalogo. Nobenega dvoma ni, da bi slednje v primeru nadaljevanja partijske oblasti čakala bleščeča kariera v uveljavljajočem se ešalonu veljakov – če se seveda ne bi zagozdili ob rešetu kake čistke, ki je bila v totalitarnih režimih v podobni selekcijski funkciji kakor v demokraciji volitve …

Prav tako si je mogoče misliti, da je ljudem, ki so prišli na sejo, zadajal hudo skrb absentizem. V dramatičnem letu 1989. je bilo mogoče računati s tem, da so posamezniki še posebej z nenajavljeno odsotnostjo izražali ne samo neprioritetnost svoje angažiranosti v enem oziroma drugem organu, ki je krojil zavest o zgodovini po komunistični meri, temveč tudi zadržanost do nje. Zlasti nekateri poklicni zgodovinarji so utegnili biti v precepu, saj sta se podložnost poprej dolga desetletja vladajoči totalitarni ideologiji in zvestoba znanstveni kritiki pri pretresu gradiva izključevali. Posamezniki so nekoč ob uvrščanju med člane komisije oziroma sekcije od rigidnih komunističnih oblasti dobili ponudbo, ki je preprosto niso mogli odkloniti, če si niso hoteli nakopati hudih težav. Od stališč partije ni bil odvisen le karierni vzpon, temveč tudi sama

možnost zaposlitve v določenem poklicu.[22] Pri tem ne gre pozabljati, da je komunistični režim v Sloveniji vzbujal neznanski strah celo pri njegovih graditeljih.[23] Da so v obdobju naglega sesipavanja totalitarnih marksističnih aparatov in vzpostavljanja demokratičnih vlad nekateri zgodovinarji začeli opuščati udeležbo na sejah, na katerih so imeli glavno besedo ideološko impregnirani kadri, je bilo vsekakor razumljivo. Medtem ko so imeli v Zahodni Nemčiji ljudje možnost izbire med svobodo in suženjstvom že okoli leta 1950, je v Slovenijo ta prihajala šele tedaj. Da so se nekateri zgodovinarji odločili podobno kot nekoč Konrad Adenauer, je seveda jasno[24] – pa čeprav svojega stališča niso obešali na veliki zvon.

22 Partija in njene transmisije so odločale o zaposlitvah na podlagi »moralnopolitičnih« kvalifikacij. Tako so komunisti včasih onemogočali celo kariere posameznih članov svoje organizacije.

23 Zdenko Roter piše v spominih, da je po padcu Staneta Kavčiča v strahu pred dejavnostjo svojih partijskih tovarišev celo zažigal dokumente. Ker je spadal med graditelje režima, njegovega ravnanja ne gre pripisovati samo hipni paniki, temveč tudi dobremu poznavanju diktatorske narave oblasti. Glejte v: Zdenko Roter, *Padle maske. Od partizanskih sanj do novih dni*, Sever in Sever, Ljubljana 2013, str. 291–293. Jugoslavija je pač bila policijska država, na kar je v svojih spominih opozorila tudi levičarsko usmerjena, vendar demokraciji zavezana Eleanor Roosevelt. Nekdanja ameriška prva dama je zapisala, da ne bi želela živeti pod Titovim žezlom – kakor tudi ne drugi ljudje, ki jim je potrebna osebna svoboda. Zelo je bila skeptična tudi do maršalove socialdemokratske samooznake. Glejte v: Eleanor Roosevelt, *The Autobiography of Eleanor Roosevelt*, Zed Books, London 2018, str. 432, 433, 454.

24 Corinna Franz, »'Wir wählen die Freiheit!' Antikommunistisches Denken und politisches Handeln Konrad Adenauers«, v: Stefan Creuzberger, Dierk Hoffmann (izd.), *»Geistige Gefahr« und »Immunisierung der Gesellschaft«. Antikommunismus und politische Kultur in der Bundesrepublik Deutschland*, Oldenbourg Wissenschaftsverlag, München 2014, str. 130, 150.

Gotovo je na prisotne mučno deloval nenajavljeni izostanek tovarišev, ki so zasedali najvišja mesta v oblastnih strukturah. To je namreč pomenilo odsotnost jasnih direktiv, zaradi česar se je povečala možnost karierno nesmotrnega odločanja, po drugi strani pa je opozarjalo, da sta oba organa, ki jima je naložena skrb za zavest o preteklosti, v očeh najbolj izpostavljenih partijskih operativcev sekundarnega pomena. Naravnost porazno je moralo učinkovati dejstvo, da se jim ni javil Janko Pleterski, ki je bil takrat član predsedstva Socialistične republike Slovenije. Veliko težo njegovih mnenj in sodb je malo prej – sredi maja 1989 – kar najbolj nazorno demonstriralo tudi dejstvo, da je postal član SAZU.[25] Njegova večsmerna kariera je bila tedaj v zenitu.

O poteku seje 7. novembra 1989 najjasneje pričuje njen zapisnik, ki je delo Boža Repeta. Ker gre za izpovedno nenavadno daljnosežen dokument, ki odpira vpogled v delovanje komunistične organizacije in njenih transmisij v slovenskem znanstvenem prostoru, ga je vredno navesti v celoti:

> Zapisnik skupne, 10. seje komisije za zgodovino ZKS in 5. seje sekcije MC CK ZKS za zgodovinopisje, ki je bila 7. 11. 1989 v prostorih CK ZKS v Ljubljani.
>
> Navzoči: Branko Babič, Martin Ivanič, Ivan Križnar, Niko Lukež, Jože Peterkoč, Lidija Šentjurc;
>
> Dušan Biber, Vinko Hafner, Zdravko Troha, Božo Repe.
>
> Opravičili so se: Tone Ferenc, Miran Kalšek, Marjetka Kastelic, Dušan Nećak, Franc Šali, Ljubica Šuligoj, Drago Štefe, Vida Deželak, Mirko Stiplovšek, Milan Ževart.
>
> Drugi odsotni: Samo Bevk, Vera Brgoč, Anton Črnivec, Boris Gombač, Slava Kovačič, Janko Pleterski, Lado

25 »Janko Pleterski«, dosegljivo v svetovnem spletu na naslovu http://www.sazu.si/clani/janko-pleterski, 12. 5. 2019.

Pohar, Janko Prunk, Marjan Linasi, Marjan Britovšek, Ferdo Gestrin, Slavko Kremenšek, Jurij Perovšek.

Za sejo je bil predlagan naslednji dnevni red:
1. Potrditev zapisnika prejšnje seje in pregled uresničevanja sklepov.
2. Dodatni predlogi k poročilu o delu in tezam za usmeritev na tem področju.
3. Razno.

Ad.1

Na zapisnik ni bilo pripomb. V zvezi s poročilom o delu komisije in sekcije je Martin Ivanič opozoril, da pripomb nanj na prejšnji seji ni bilo. Ponovil je bistvene točke iz osnutka, po razpravi pa so navzoči sklenili, naj se dopolnjeno poročilo pošlje članom komisije in sekcije, ti pa bodo v enem tednu sporočili svoje morebitne pripombe in dopolnila (glej priloženo poročilo). Od neizpolnjenih nalog, ki v poročilu niso posebej omejena [sic!], velja opozoriti na načrtovano razpravo o narodni spravi.

V zvezi z načrtovano resolucijo programske komisije za 11. kongres ZKS o preteklih napakah (ki je komisija in sekcija nista posebej obravnavali, niti nista bili z njo seznanjeni, je pa Martin Ivanič na željo predsednika programske komisije sklical delovni sestanek zgodovinarjev, na katerem so bili o resoluciji izrečeni zelo kritični pomisleki), so se razpravljalci strinjali, da nekonsistentno, taksativno naštevanje resničnih ali domnevnih napak KP-ZK v preteklosti ni smotrno. Kritični pogled na dejavnost ZKS v preteklosti, v katerem bi se zavzeli za to, da preteklost objektivno raziskujejo in ocenjujejo zgodovinopisna in druge stroke, pa tudi za priznanje in (kjer je to možno)

poravnanje krivic (kar pa bi prvenstveno morale storiti za to pristojne institucije – zakonodajni organi, sodišča ipd.), bi bil sicer nujen.

Navzoči so se tudi strinjali z mnenjem, da obravnava preteklosti v statutu, ki naj bi bil 'čist' dokument, ni smotrna, še zlasti pa ne tako, kot je sedaj (s posebnim poglavjem o vlogi Josipa Broza - Tita, ki naj bi ga objavili nespremenjenega).

Nekateri člani komisije so menili, da v ZKS sedaj velja uradno stališče, da je izvirni greh vsega revolucija, pa tudi, da so morala, etika, zgodovina postale tržno blago.

Sklepna misel razprave pod to točko je bila, da je treba narediti več za to, da bomo prišli do zgodovine KPS-ZKS.

Ad 2

V vezi s programskimi usmeritvami so člani komisije in sekcije menili, da bi bil poseben organ (strokovno telo) za področje zgodovinopisja pri CK ZKS potreben. Usmerjen naj bi bil (ob sprotnem strokovnem servisu za potrebe organov ZKS) predvsem v znanstveno preučevanje preteklosti (podrobneje glej prilogo O delu zgodovinske komisije po 11. kongresu ZKS). Tak predlog je treba dati predsedstvu CK ZKS. Če bo novo vodstvo ocenilo, da zgodovinska komisija ni več potrebna, komisija sodi, da mora biti skrb za zgodovino programsko in delovno zagotovljena v okviru kakega drugega telesa.

Ad 3

Navzoči so menili, da bi gesli KPS in ZKS v Enciklopediji Slovenije ob normalnem načinu izdajanja (vsi zvezki ES naenkrat) morali biti združeni. Glede na to, da ES izhaja

sukcesivno, pa uredništvu predlagajo, naj prvo geslo zajema obdobje do leta 1952, drugo pa obdobje po preimenovanju KP v ZK. Vsekakor pa ne bi bilo smotrno celotne vsebine objaviti pod geslom KPS.

Zapisal: Božo Repe

Dokument je v Arhivu Slovenije shranjen v fondu Odd. 1 – AS [danes SI AS] 1589 CK ZKS, in sicer v škatli 1081. Četrtega junija 2003 je bil narejen tudi prepis oziroma kopija, ki med akti ustanove nosi številko 677-13-493/03, za verodostojnost duplikata pa jamči podpis direktorja. Tako je listina, ki obsega dve strani, še dodatno zavarovana pred izgubo v blodnjakih časa in prostora.

Prva točka zapisnika izdaja, da so bili marksistični zgodovinarji novembra 1989 zelo zaposleni s pripravami na XI. kongres ZKS, ki je potem potekal v naslednjem mesecu – 22. in 23. decembra. Tedaj so pripadniki avantgarde, ki je bila nosilka diktatorsko koncipirane oblasti, mrzlično sestavljali prikaze svojih preteklih podvigov, med njimi pa so tudi potekale velike debate o smereh nadaljnjega razvoja partije. Za slednjo je bilo zelo mučno vprašanje narodne sprave po razkolu, ki je bil dediščina druge svetovne vojne. Značilno tega vprašanja, ki ga je rodila preteklost, komunisti niso bili pripravljeni prepustiti historizaciji in so sprejeli koncepcijo Spomenke Hribar.[26] Zamisel narodne sprave, ki je pomenila posedanjanje nekdanjosti, je tako začela zaposlovati celotno politiko na Slovenskem.[27]

26 Jože Pirjevec, *Jugoslavija. Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*, Založba Lipa, Koper 1995, str. 381.

27 Koncepcija sprave, ki naj bi odpravila vse posledice druge svetovne vojne, na mednarodni sceni značilno ni doživela uspeha. Potem ko jo je Milan Kučan lansiral na srečanju srednjeevropskih predsednikov 21. avgusta 1994, je doživel precej neprijeten odziv Romana Herzoga. Prvi

To je bilo v duhu pariranja zunaj partijskega establišmenta oblikovanim mnenjem na njihovi ravni, ki ga je decembra 1980 začel nakazovati Mitja Ribičič.[28] Milan Kučan, ki je z avtoriteto prvega komunista Socialistične republike Slovenije odločilno definiral politično linijo vladajoče garniture, je potem 4. julija 1986 na srečanju zveze rezervnih vojaških starešin ob dnevu borca – torej na dan, ki je bil izjemno pomemben v memorialnem koledarju režima – dejal: »*Spomniti se velja […] na Voltaira in njegovo znamenito misel ‚Ne strinjam se s tvojim prepričanjem, toda pripravljen sem dati življenje, da ga lahko ohraniš'. Demokratični boj mnenj nam je potreben kot kruh.*«[29] Čeprav je lokalni vodja revolucionarnih marksistov tedaj le

človek Zvezne republike Nemčije se je zavedal, da je v hladni vojni blok eliminacionističnih režimov doživel poraz in da je za demokracijo lahko usodno, če bi se spravljala z nosilci njegove ideologije. Država, ki jo je Herzog zastopal na srečanju v Alpbachu, je po drugi svetovni vojni izvedla radikalno detotalitarizacijo – na podlagi misli Carla J. Friedricha, Ernsta Fraenkla, Waldemarja Guriana, Karla Loewensteina in Hansa J. Morgenthaua. Glejte v: Udin Greenberg, *The Weimar Century*, Princeton University Press, Princeton, Oxford 2014; o lansiranju ideje sprave na srečanju v Alpbachu, ki ni rodila uspeha, in poznejših poskusih za njeno oživitev glejte: Milan Kučan, »Srednja in Vzhodna Evropa – pričakovanja in perspektive za sodelovanje z Evropsko unijo«, dosegljivo v svetovnem spletu na naslovu http://www.bivsi-predsednik.si/up-rs/2002-2007/bp-mk.nsf/dokumenti/15.11.1994-92-97, 15. 5. 2019.

28 Pirjevec, *Jugoslavija. Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*, 359. Mitja Ribičič, ki je verjel, da sta komunistična ideologija in politika vsestransko superiorni, je pozneje v tem duhu lansiral geslo S knjigo nad knjigo. Ta maksima pa je bila tudi v nemarksističnih krogih večinoma sprejeta pozitivno, čeprav se ni uspela izogniti dvoumnosti. S pojmom knjiga je namreč lahko bil zaobsežen tudi prosluli Kazenski zakon.

29 »Milan Kučan. Arhivska stran«, dosegljivo v svetovnem spletu na naslovu http://www.bivsi-predsednik.si/up-rs/2002-2007/bp-mk.nsf/dokumenti/04.07.1986-SocRS, 12. 5. 2019.

obudil spomin na maksimo iz 18. stoletja, ki se pripisuje znamenitemu razsvetljenskemu filozofu in pisatelju, ni pa se tudi sam nedvoumno zavezal, da ji bo sledil, so njegove besede izjemno pozitivno vplivale na bolj sproščeno artikulacijo osebnega mišljenja v vrstah vladajoče partije.

Ker je skupna seja obeh organov, ki jima je CK ZKS naložil bdenje nad zgodovino, potekala v negotovem času – prve dni novembra 1989 se je med Srbi na Kosovu izkristalizirala sodba, da je treba na simbolno pomembni 1. decembra tistega leta prirediti velik »miting istine« v Ljubljani[30] –, je pričevanjska teža relativno kratkega Repetovega zapisnika zares izjemna. Kakor kaže druga točka tega dokumenta, so komunisti na Slovenskem celo v trenutku lastne ogroženosti kovali načrte za prihodnje obvladovanje zavesti o preteklosti na območju, ki so ga šteli za svojo domeno. Niti neposredna grožnja, da bodo podobno kot vojvodinski in črnogorski tovariši nadomeščeni z marionetami Slobodana Miloševića, ni mogla omajati njihovega koncepta zgodovine kot »servisa«. Razmišljali so tudi o najprikladnejših organizacijskih oblikah za izpolnitev svoje naloge – pri čemer so se ogrevali za nadaljevanje delovanja že utrjenih struktur. Res je, da so v isti sapi omenjali tudi znanstveno preučevanje preteklosti, vendar so to dejavnost izrecno navezovali na stališča in dokumente svoje politične organizacije.[31] Ni torej

30 Pirjevec, *Jugoslavija. Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*, str. 398.

31 Značilno so komunisti tudi na seji 7. novembra 1989 operirali s svojim priljubljenim pojmom objektivnost, ki pa je v spoznavnem svetu ljudi – v okvirih marksistične ideologije: subjektov – onstran praga dosegljivosti. Praviloma je bila ta beseda le sinonim za poimenovanje sodbe vodilnih tovarišev, ki so določali politično linijo. Po drugi strani pa je bila subjektivnost oznaka za stališče osamljenega posameznika, ki si je drznil plavati proti toku. V bistvu je šlo za diferenciacijsko politično etiketo. Njena zaostrena oblika je nosila ime voluntarizem. O bistvenih značilnostih zgodovinskega spoznanja, ki ni ne subjektivno ne objektivno, temveč

šlo za podporo neodvisnemu in kritičnemu raziskovanju, ki bi upoštevalo zgolj metodologijo zgodovinske vede – in še manj objavljanju iz take osnove zraslih tematizacij posameznih problemov in sintez.

Repetov zapisnik o razpravi pod točko Razno pa dokazuje, da je politični aparat CK ZKS dirigiral tudi Enciklopediji Slovenije, ki bi že načeloma morala biti zavezana le znanstvenim standardom.[32] Dejansko je bila vsaj na začetku prekvašena z ideologijo »*historičnega materializma*«.[33] Strokovno uredništvo za zgodovino v okviru Enciklopedije Slovenije je bilo pri obravnavi marsikaterega bistvenega vprašanja faktor sekundarnega pomena.[34] Podobno je mogoče sklepati tudi o predstavi-

personalno, pa glejte v: John Lukacs, *Historical Consciousness or the Remembered Past*, Harper and Row, 1968; New York, Evanston, London; isti, *At the End of an Age*, Yale University Press, New Haven, London, 2002; isti, *Last Rites*, Yale University Press, New Haven, London, 2009; isti, *The Future of History*, Yale University Press, New Haven, London, 2011.

32 Komunisti, ki so sodelovali pri tej ediciji, dejansko niso imeli prave predstave o tem, kako izhajajo enciklopedije. Zato se jim je zdelo tiskanje enega zvezka na leto nenormalno. A na podoben način je izhajala tudi velika razsvetljenska Enciklopedija ter vrsta podobnih del v nemškem jeziku.

33 Na to opozarja uvodni zapis Josipa Vidmarja v prvem zvezku Enciklopedije Slovenije. Znani literarni kritik in politik je na tem mestu poudaril vzgojni pomen edicije, ki naj bi krepila »socialistično [narodno ter siceršnjo] zavest in misel«. Glejte v: *Enciklopedija Slovenije*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1987, [nenumerirana stran] III.

34 Enciklopedija Slovenije je glede obravnave preteklosti revolucionarne marksistične stranke sledila smernicam sestanka: bili sta objavljeni obe gesli, o katerih je tekla beseda na sestanku 7. novembra 1989. Res pa je bila v prvem – v tistem, ki je obravnaval Komunistično partijo Slovenije – dovolj obširno zajeta tudi zgodovina po njenem preimenovanju leta 1952.

tvah tematike nekaterih drugih disciplin, npr. sociologije[35] in književnosti.[36]

Komunisti v Sloveniji so bili v razumevanju zgodovine kot strankarskega servisa celo v svojih najbolj turbulentnih urah neomajni. V tem duhu so tisti, ki jim je bila zaupana skrb za zavest o preteklosti, nastopali proti kakršnemu koli taksativnemu naštevanju – in posledično priznavanju – napak. Razmišljali so docela politično in v zvezi s tem govorili o smotrnosti. Interes partije je bil tudi pri njih pred pieteto do žrtev, ki so jih revolucionarni marksisti na poteh k oblasti in pri svojem vladanju puščali za seboj. Komunisti se niso »*dobro znašli*« samo leta 1941, temveč tudi pozneje. Ob propadu vzhodnega bloka so sicer res bili nekoliko zbegani – na seji 7. novembra 1989 so tako kljub svojemu neskrivanemu ateizmu govorili celo o »*izvirnem grehu*« –, toda čvrsto jedro ešalona prihajajočih tovarišev je kljub temu ostalo nedotaknjeno. Na področju zavesti

35 Geslo Sociologija je v 12. zvezku Enciklopedije Slovenija (1998) ideološko zelo selektivno in že na informacijski ravni hudo pomanjkljivo. Povsem so prezrti nekateri bistveni avtorji, ki so izhajali iz misli Ludwiga/Ludwika Gumplowicza (zlasti Bogumil Vošnjak), med predhodniki te stroke Fran J. Celestin, med nosilci sodobnih konceptov pa Jože Pučnik. To je toliko opaznejše zato, ker je slednji dobil že v 10. zvezku (1996) sicer kratko, vendar glede navedenih podatkov informacijsko korektno predstavitev izpod peresa Martina Ivaniča. Tam je tudi navedeno, da ni samo politik, temveč tudi sociolog.

36 Avtor se spomni nezadovoljstva Franceta Bernika, ker mu je bilo na politično pristranski način skvarjeno enciklopedijsko geslo o Francetu Balantiču. V objavljeni verziji je namreč pisalo, da je pesnik padel v »belogardistični« postojanki v Grahovem. Zamenjava avtorjeve oznake »domobranski« z izrazom iz slovarja ene od bojujočih se strani je izrazito političnoideološka. Seveda pa je res, da se je s tem – najbrž nehote – poudarilo razumevanje dogajanja na Slovenskem med drugo svetovno vojno kot državljanske vojne, kar pa je vsekakor preozko.

o preteklosti je bilo geslo Evropa zdaj!, ki ga je promoviral XI. kongres ZKS decembra 1989, zavajajoče, toliko bolj pa je bila aktualna misel njenega vrha o zavezi Jugoslaviji.[37] Zgodovina bi morala ostati, kakršna je bila avtorizirana v partijski viziji in dotedanji praksi – servis komunistične politike in ideologije.

Prihodnost je pokazala, da je linija, ki jo je določila seja 7. novembra 1989, za mnoge ostala zavezujoča. Spremenile so se le organizacijske oblike, ki so zagotavljale njeno uveljavljanje. Koncepcija s strani marksistične politike avtorizirane zgodovine serviserjev je preživela, kar je imelo velik vpliv na podobo slovenske historiografije.[38]

Povzetek

Propad marksističnih režimov v Vzhodni Evropi leta 1989 je komunistom v Sloveniji, ki so se pripravljali na svoj XI. kongres, povzročal velike skrbi. Te je še stopnjeval pritisk

37 Komunisti v Sloveniji so v pripravah na svoj XI. kongres lansirali geslo »Z Jugoslavijo k Evropi«. Ta maksima pa je ostala le želja, saj se je Slobodan Milošević v Srbiji pririnil na oblast zato, da bi odkrito in vsem na očeh vladal, ne pa da bi sledil sofisticirani politični liniji Milana Kučana. Podobo plakata za omenjeno zborovanje glejte v: »Evropa zdaj! 11. kongres Zveze komunistov Slovenije. Ljubljana, 22. in 23. 12. 1989. Z Jugoslavijo k Evropi«, dosegljivo v svetovnem spletu na naslovu https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:IMG-QCDHGP8R, 12. 5. 2019. Značilno pa se zdi, da je moralo partijsko vodstvo med pripravami na veliki shod poslušati kritike, kako se komunistična organizacija deli na elito in izvajalce. Disciplina se je pod vtisom propada marksističnih režimov očitno nekoliko omajala. Glejte v: D. J., »Kritike na programski dokument Evropa zdaj«, Naša skupnost XXX, 1989, št. 14, str. 3.

38 O pomenu izhodiščnih sodb, zamisli in koncepcij v različnih disciplinah oziroma strategijah mišljenja glejte v: Lukacs, At the End of an Age, str. 145–187.

politike, ki jo je podpiral Slobodan Milošević. V primerjavi z ideološkimi somišljeniki drugod pa se komunisti v Sloveniji takrat niso vdajali letargiji, temveč so se ne glede na vse okoliščine posvetili vprašanjem, ki so bila odločilna za nadaljnje uresničevanje njihovih načrtov. Tako so na skupni seji komisije za zgodovino pri Predsedstvu Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije, ki naj bi se posvečala skrbi za zgodovino komunističnega gibanja, vendar se je vpletala tudi v druga vprašanja stroke, ter sekcije za ideološka vprašanja zgodovinopisja Marksističnega centra pri Centralnem komiteju zveze komunistov 7. novembra 1989 – torej na datum, ki je bil v memorialnem koledarju komunistov zelo pomemben – izrazili skrb za preživetje organov, ki bi v okviru te stranke skrbeli za zavest o zgodovini. Pri tem je zapisnikar Božo Repe navedel, da stranka potrebuje take organe kot »servis«. Prav tako so člani obeh organov pri razpravi o dokumentih, ki so se pripravljali za prihajajoči XI. kongres Zveze komunistov Slovenije (decembra 1989), menili, da je nesmotrno naštevati napake stranke. Udeleženci pa so ob tem tudi podprli raziskave strankine zgodovine. Nazadnje so razpravljali še o geslih Zveza komunistov Slovenije in Komunistična partija Slovenije v Enciklopediji Slovenije, čeprav so bila tovrstna vprašanja nominalno v pristojnosti uredništva enciklopedije in strokovnih teles v njegovem okviru. Toda iz Repetovega zapisnika jasno izhaja, da so se odločitve glede gesel v Enciklopediji Slovenije sprejemale v organih, ki so delovali pri Centralnem komiteju Zveze komunistov Slovenije. To je seveda vplivalo na politično in ideološko pristranskost Enciklopedije Slovenije, ki je bila napovedana kot znanstveni projekt, vendar bi morala biti v celoti zavezana doktrini historičnega materializma.

Del komunistov v Sloveniji je leta 1989 hotel ohraniti način tematizacije preteklosti, ki so ga uveljavili starejši marksistični pisci o preteklosti. Mehanizme te paradigme je najjasneje

razkril Janko Pleterski v knjigi Narodi, Jugoslavija, revolucija (1985), v kateri je kritiziral označevanje dogajanja na Slovenskem in v Jugoslaviji med letoma 1941 in 1945 kot državljanske vojne, pri tem pa se je skliceval na maršala Tita, ki je (tudi) tak značaj dogajanja takrat sicer občasno priznaval. Pleterski se je tedaj zavzemal za historično označevanje, vendar pa je hkrati tudi poudaril, da je bil strateški cilj jugoslovanske komunistične partije vedno revolucija, medtem ko se je ta v različnih obdobjih ta označevala različno. Tako ravnanje je Pleterski razlagal kot rezultat dejstva, da se je komunistična partija pod Titovim vodstvom »dobro znašla«, vseskozi pa je šlo za prilagajanje potrebam trenutka. Komunisti, ki so zgodovino pojmovali kot »servis« marksistične ideologije ali/in partije, so svojo paradigmo ohranili tudi v poznejših časih.

History as a Service

Summary

The downfall of Marxist regimes in Eastern Europe in 1989 was a cause of great concern to the communists in Slovenia, who were preparing for their eleventh congress. Their concern was further amplified by the pressure of the politics supported by Slobodan Milošević. Unlike the supporters of the same ideology elsewhere, the communists in Slovenia were not lethargic at that time; regardless of the circumstances, they focused on the issues that were crucial for the further implementation of their plans. On 7 November 1989 (which was a very significant date in the memorial calendar of the communists) at the joint meeting of the commission for history of the Central Committee of the League of Communists of Slovenia, which was supposed to focus on the history of the communist movement but still interfered in other issues of the profession, and the Section for Ideological Questions of Historiography of the Marxist Centre of the Central Committee of the League of Communists of Slovenia, they expressed the concern for the continued operation of the authorities within the Party that would preserve the conscience about history. Božo Repe, who wrote the record of the meeting, stated that the Party needed such authorities as a "service". During their discussion on the documents that were being prepared for the upcoming eleventh congress of the League of Communists of Slovenia (December 1989), the members of both authorities were of the opinion that it is unreasonable to list the mistakes of the Party. The attendees also supported the research of the Party's history. Lastly, they discussed the entries of the League of Communists of Slovenia

and the Communist Party of Slovenia in the Encyclopaedia of Slovenia, even though such issues were nominally the task of the encyclopaedia's editorial board and the professional groups within it. However, Repe's record clearly indicates that the decisions regarding the entries in the Encyclopaedia of Slovenia were made by authorities that operated within the Central Committee of the League of Communists of Slovenia. This certainly impacted the political and ideological bias of the Encyclopaedia of Slovenia, which was announced as a scientific project but was supposed to be entirely bound to the doctrine of historical materialism.

In 1989, a part of the communists in Slovenia aimed to preserve the way of the thematization of the past that was introduced by older Marxist writers who wrote about the past. The mechanisms of this paradigm were revealed the most clearly by Janko Pleterski in the 1985 book Narodi, Jugoslavija, revolucija (*Nations, Yugoslavia, Revolution*), who criticised the characterisation of the events in Slovenia and Yugoslavia between 1941 and 1945 as civil war; in this, he referenced Marshal Tito, who at the time occasionally acknowledged that those events had (also) such a character. Pleterski was then an advocate of historical characterisation, but he also emphasised that the strategic goal of the Yugoslav Communist Party had always been the revolution, which was characterised differently in different periods. Pleterski explained such conduct as a result of the fact that the Communist Party "managed well" under Tito's leadership, and that it was always a matter of adapting to the current needs. The communists, who called history a "service" of the Marxist ideology or (and) the Party, preserved their paradigm in later times as well.